

Bedevi Aşiret Yapısından Şehirli Modern Topluma Dönüşüm Sürecinde Dubai Örneği

Transformation of Dubai from “Badawa” (Rural Society) to “Hadara” (Urban Society)

Başak Özoral

*İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye
ozoralbasak@gmail.com*

Öz: Son yıllarda gösterdiği çarpıcı kalkınma hamlesiyle Orta Doğu'nun yükselen yıldızı olan Dubai küreselleşme kavramının bölgedeki en başarılı örneğidir. Bu makalede bedevi kültürünün hüküm sürdüğü kurak bir çöl coğrafyasında yer alan bu küçük yerleşim yerinin, Orta Doğunun ticaret ve turizm merkezi haline dönüşmesini sağlayan ilgi çekici gelişimi incelenecektir. Ayrıca Dubai örneğinde İbn Haldun'un toplum yaşamında ilkel bir durumdan, *badawa'dan*, (*kırsal toplumdaki*) asabiyet adını verdiği ve bir tür toplum sözleşmesi olarak görülebilecek dayanışma ile zamanla uygar topluma, yani *hadara'ya* dönüşmesindeki açıklamaların ne derece örtüştüğüne de bakılacaktır. Dubai'nin başarısındaki sosyolojik, tarihsel ve ekonomik faktörlerin analizi yapılırken İbn Haldun'un *umran* ve *asabiyet* kavramları üzerinde de durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dubai, Dubai ve Küreselleşme, İbn Haldun ve Asabiyet Teorisi, Müslüman Toplumlarında Küreselleşme, İbn Haldun ve Toplumların Gelişimi

Abstract: *Because of its remarkable development in recent years, Dubai, the rising star of the Middle East, can be taken as the most successful example of globalization process in the region. This study shows the similarities between the motivation of Dubai's success and Ibn Khaldun's theory on asabiyya which is a kind of society contract.. Khaldun explained the transformation of the Arabian societies from “badawa” (rural society) to “hadara” (urban society), by extensively analyzing this transition. Haldun's theories provide us a deeper perspective to understand the dramatic transformation of Dubai.*

Keywords: *Dubai, Dubai and Globalization, Ibn Haldun ve Assabiya, Changing Muslim Societies, Ibn Haldun and the Development of the Societies*

1. Giriş

Şeriat yönetimi altında modernite ve küreselleşmeyi de başarılı bir şekilde bağdaştıran Dubai bu ilginç yapıyla son yıllarda pek çok akademisyenin ve araştırmacının da ilgisini çekmektedir. Yerel nüfusu yani vatandaşları Müslüman olan Dubai'nin çok

uluslu, çok kültürlü, kozmopolit bir toplum yapısı vardır ve farklılıkların huzur ve hoşgörü içinde yaşadığı ender bir Orta Doğu şehridir. İbn Haldun, *umran* ya da medeniyet sosyolojisini açıklarken bedeviliğin sosyolojisi üzerinden yola çıkmış daha sonra şehir sosyolojisi ve politik ekonomik yapı değişimi üzerinde durmuştur. Bu nedenle 14. yüzyılda yaşamış Müslüman bir tarihçi, devlet adamı ve düşünür olan İbn Haldun'un teorileri Dubai'nin başarısındaki dinamikleri anlamamıza yardımcı olacaktır. Zira bedevi toplum yapısından gelerek modern dünyaya entegre olan bu emirlik İbn Haldun'un bahsettiği göçebe toplumların sosyo-ekonomik dönüşümünü bizzat yansıtmaktadır.

İlk olarak Dubai'yi incelemeye değer bir örnek yapan özelliklerin neler olduğuna bakmak gerekir. Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) yedi emirliğinden biri olan Dubai son otuz yıl içerisinde körfezin yükselen yıldızı olarak adını sıkça duyurmuş, farklı etnik grupların, değişik kültürlerin, dillerin ve dinlerin bir arada yaşadığı uluslararası bir şehre dönüşmüştür. Dubai'yi Orta doğunun çekim merkezi yapan sadece yüksek kuleleri, ultra lüks otelleri, devasa alışveriş merkezleri değil, iş imkânları, yüksek yaşam standardı, kaliteli ve çeşitli eğitim olanaklarıdır. Birleşik Emirliğin bu canlı şehrine Avrupa, Amerika, Asya, Orta Doğu ve Afrika'dan gelen nüfus aynı zamanda iş gücünün de %90'nını temsil etmektedir. Bunun yanı sıra Abu Dabi ya da Doha gibi diğer Körfez şehirleri de sıra dışı bir gelişim ve büyüme gösteren bu emirlik modelini takip ettiklerinden Dubai, bölgedeki büyük dönüşümün öncüsü olma özelliğini taşımaktadır.

2. Çölden Yükselen Medeniyet; Dubai

Birleşik Arap Emirlikleri Arap Yarımadasının doğusunda bulunan yedi emirlikten oluşmaktadır: Abu Dhabi, Dubai, Sharjah, Ras al-Khaima, Fujairah, Umm al-Qaiwain, and Ajman ve toplam yüzölçümü 83,600 kilometre karedir ki Dubai bu alanın 4,114 kilometre karesini kapsamaktadır (Kassar, 2007). Dubai, Birleşik Arap Emirlikleri'nin en büyük kentidir ve nüfusu 1,6 milyondur. Bunun %17'sini yerel halk, % 51'ini Hint'liler, %16'sını Pakistan'lılar, gerisini de Bengladeş, Filipin'liler ve batı ülkelerinden gelenler oluşturmaktadır. Bunlar çoğunlukla İngiltere, USA, Avustralya, Kanada ve çeşitli Avrupa Ülkelerinden gelmekte ve petrol, eğitim, finans ve yatırım sektörlerinde çalışmaktadırlar (Sampler&Eigner, 2008: 21). 200'den fazla farklı milletten insanın huzur içinde çalışıp yaşadığı bu emirlik Birleşmiş Milletlerin verilerine göre, 2013'de 7.8 milyon yabancı işçi sayısı ile dünyadaki beşinci en çok yabancı işçi bulunduran bölge durumundadır (Sampler&Eigner, 2008: 21).

BAE, 2014 Birleşmiş Milletler Gelişim İndeksi listesinde dünya genelinde 187 ülke arasından kırkıncı sıradadır (Malit Jr.&Youha, September18, 2013). Dünyanın en büyük 3 havaalanından biri Dubai'dedir. Buraya ekonomik ve siyasi anlamda Ortadoğu ve Afrika'nın en istikrarlı bölgesi diyebiliriz. Bu yüzden yatırımların çoğu da bu bölgeye kaymaktadır. Yabancı yatırımcılara sağlanan kolaylıklardan biri olan serbest bölge uygulamasıyla girişimcilere vergiden muaf yatırım kolaylıkları sağlanmaktadır. Dubai Ekonomik Konseyinin araştırmasına göre Dubai 1975 –2008 arası dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisine sahip olmuştur (Andrew Scott, August 30, 2014). Ardından da yine günümüze kadar hızla büyüyen ekonomilerden biri olarak devam etmektedir. Bu ekonomik gelişmeyle Dubai dolayısıyla BAE dünya standartlarına ulaşmayı başarmıştır. Şunu belirtmek gerekir ki bu kadar kısa sürede bu başarıyı dünyada sadece birkaç ülke yakalamıştır.

3. Toplum Yapısı, Ekonomik Kaynakları ve Kültürüyle Geçmişten Bugüne Dubai

Arap dünyasının bu göz kamaştırıcı Emirliğin bugünlere nasıl geldiğini anlamak için sosyal ve ekonomik tarihine kısaca bir göz atmak faydalı olacaktır. Büyük tarihçi İbn Haldun'un "coğrafya kaderdir" sözü ünlüdür. Bulduğu coğrafya Dubai'nin de tüm kaderini belirlemiştir, zira dünyanın en kurak ve sıcak bölgelerinden biri olan Birleşik Emirlikler tarih boyunca çok zor yaşam şartlarına sahip olmuştur, su sıkıntısı yüzünden tarım yapılamadığından nüfusu da çok düşük seviyede seyretmiştir. Bugün yükselen lüks otellerin alışveriş merkezlerinin ve gökdelenlerin buldukları yerin elli yıl öncesinde bir çölden ibaret olduğunu düşünmek zor gelse de gerçek budur. Günümüzün modern Dubai'sini anlamak için tarihsel oluşumuna bakmakta fayda vardır.

Körfez bölgesi 15. yüzyıldan bu yana önce Portekizlilerin, ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun ve İngilizlerin ilgisini çekmiştir. Petrol bulunmadan önce bölgeye gösterilen ilginin temelinde yatan neden Hindistan'a giden ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması ve bu bölgede faaliyet gösteren korsanların etkisiz hale getirilmesiydi. Afrika'dan getirilen kölelerin ticaret yolu da bu bölgeden geçmekteydi. Portekiz ve İngilizlerin bölgeyi kontrol etme çabalarının sebebi buydu (Peck, 1986: 29). Osmanlı İmparatorluğu ise dini sebepler nedeniyle bölgeyi kontrol etmeye çalışmıştır, kutsal Mekke ve Medine şehirlerine giden yolun güvenliğini sağlamak ve kutsal emanetlerin koruyuculuğunu yapmak amacıyla bölgeye gelen Osmanlı'nın bölgedeki kabilelerin yaşamları üzerinde dönüştürücü bir etkisi olmamıştır (Owen, 2008). Birleşik Krallığın tarihsel gelişimine göz attığımızda 1930'lara değin, yani petrolün bölgedeki

varlığı bilinene kadar balıkçılık, hayvan yetiştiriciliği, inci avcılığının ve kısmen de ticaretin bölgedeki en önemli ekonomik aktiviteler olduğunu görürüz. 1870 ve 1890 arasındaki dönemde Dubai'den inci ihracatı on kat yükselmesi İranlı ve Hintli tüccarların bölgeye olan ilgilerini de arttırmıştır (Onley, 2007: 26; Davidson, 2008, p. 22-23). Pek çok İranlı ve Hintli tüccar Dubai'ye göç etmişler ve ticaretin büyük kısmını onlar yürütmeye başlamışlardı, dükkân sahiplerinin çoğu bu tüccarlardı.

Dubai'nin yerel halkının kökeni Bedevi kabilelere dayanmaktadır. Arap yarımadasındaki kurak çöl ikliminin neden olduğu su ve yiyecek kıtlığı yüzünden göçebe hayatını benimseyen kabileler Bedeviler olarak tanınırlardı. Bedevi kabilelerin büyük çoğunluğu göçebe yaşarken bir kısmı Arap Yarım adasının doğu sahillerindeki küçük köylerde balıkçılıkla ilgilenir ya da üzüm, buğday ve hurma yetiştiriciliği yaparlardı. Küçük çaplı ticaret de yapılır, terziler, dericiler, demirciler de bu yerleşim yerlerinde bulunurdu. Göçebe kabileler yerleşikleri ataklara karşı korur, onlardan da temel ihtiyaç maddelerini sağlardı. Bu tarz bir karşılıklı alışveriş söz konusuydu. Göçebe kabilelerde karavan ticareti yaygındı, bu karavanlar Hindistan'dan gelen baharat, deri, değerli taşlar, ipek, çay gibi ürünleri Anadolu, Afrika ve Asya'nın diğer bölgelerine ulaştırırlardı. Su ve yiyecek bulmak için sürekli göç eden kabilelerde hayatta kalmak için destek ve yardımlaşma şarttı, birey olarak çölde hayatta kalmak imkansızdı bu yüzden yakın aile ve kabile ilişkileri gelişmişti. Yazılı değil ama sözel bir kültür vardı, anlaşmalar sözle yapılıyordu ve bu sözlü anlaşmalara mutlaka uyulurdu zira toplum içindeki itibar çok önemliydi ve kimse ismini lekelemek istemezdi. Bedevi kabilelerde ataerkil bir kültür hakimdi, iklim ve coğrafyanın zor şartlarında hayatta kalmak zordu, erkekler daha savaşçı, korumacı ve cesur olmak zorundaydılar. Bunun yanı sıra misafirperverlik, yardımseverlik ve cömertlik Bedevilerin önemli hasletleriydi. Diğer göçebe topluluklar gibi bedeviler de yerleşik bir düzende oluşabilecek gelişmiş kültürel yapılar oluşturamadıklarından daha basit ve ilkel bir yaşam şekilleri olduğu söylenebilir. Bedevi kabilelerde kan bağı ilişkilerdeki en bağlayıcı etmendi ve aynı kabile üyelerinin birbirlerine karşı sorumlulukları vardı. Birleşik Arap Emirliklerinde bugün de sosyal, politik ve kültürel yaşamda bedevi toplumun geleneksel organizasyon yapısına rastlanır. Bu sosyal ve ekonomik organizasyonun en tepesinde Şeyh bulunmaktadır. Şeyh başında bulunduğu kabilenin düzenini sağlamakla sorumluydu. Bunun için ailelerin ekonomik ihtiyaçlarını gözetir, grup içindeki huzursuzlukları engeller, sorunları çözer, gerekirse caza verir, korumaya ihtiyacı olanları korurdu. Meclis adı verilen düzenli toplantılarda topluluğu ilgilendiren tüm konular tartışılır, Şeyh kabilenin önde gelenlerinin fikirlerini dinler ve ona göre karar verirdi. Meclis de önemli tüccarlar da bulunur ticari sözleşmeleri ve kararları burada alırlardı, bu gelenek günümüze kadar devam etmiştir.

4. İbn Haldun'un Bedevi topluma Özgün tespit ve düşünceleri

İbn Haldun'nun (1333–1406) siyaset, tarih, sosyal değişim alanında Avrupa, Asya, Orta Doğu ve Kuzey Amerika'da yaşamış düşünür ve bilim adamlarının çalışmalarında büyük tesiri olmuştur. Hatta pek çok sosyal bilimci tarafından “sosyolojinin kurucusu” olarak kabul edilir. (Gumplowicz, 1980, pp. 90–114; Oppenheimer, pp.1932–35). İbn Haldun zamanının farklı standartlardaki bilgi birikimlerini: İslam ve Yunan felsefesini, doğa bilimleriyle tarihi ve İslam ahlakını sosyal değişimi anlatmak için etkileyici biçimde birleştirmiştir. (Khalidun, 2005, pp. 38–39). Özellikle devletlerin yükselişi ve çöküşü konusunda ileri sürdüğü; gücün el değiştirmesi, medeniyetlerin doğuşu, bölgesel ve uluslararası etkileri konusundaki görüşleri günümüzde dahi geçerliliğini korumaktadır. (Herthum, 2012, pp. 2–3). Özellikle Arap Bedevi toplumlarının değişimi üzerinde çalışmış olan İbn Haldun'un teorileri bu alandaki araştırmalarda hala geçerliliğini korumaktadır.

Bir önceki bölümde anlatılanlar gerçekten de İbn Haldun'un önemli eseri *Mukaddime*'de anlattığı bedevi (göçebe) topluluklarının yaşayış ve özelliklerini yansıtmaktadır. İbn Haldun da *Mukaddime*'sinde bedeviliğin vasıflarını şöyle tanımlar:

“Bedeviler ise toplumdan ayrı kalıp tek başlarına yaşadıkları, arazide vahşi ve yabani bir duruma geldikleri, koruyucudan uzak kaldıkları, surlar ve kapılarla muhafaza edilen yerlerde yaşamayı bir tarafa attıkları için kendilerini müdafaa işi ile bizzat kendileri meşgul olur, bu hususu başkalarına havale etmez, bu konuda kendilerinden başka hiçbir kimseye güvenmezler. Bedeviler devamlı olarak silah taşır, yollarda giderken tehlike gelmesi muhtemel olan her tarafa dikkatle bakar, oturdukları yerlerde ve bineklerinin semerinde uyuklama ve uyuyakalma hali müstesna, gece uykusundan bile kendilerini uzak tutarlar. Hışırta ve gürültüler karşısında gayet dikkatli ve ihtiyatlı davranırlar. Kuvvet ve yiğitliklerine dayanarak ve kendilerine güvenerek çöllerde, sahalarda ucu bucağı olmayan ıssız ve kimsesiz arazilerde tek başlarına bulunabilirler. Metanet huyları ve cesaret seciyeleri haline gelmiştir. İmdat isteyen biri kendilerine seslendiği veya haykıran biri onları kovalamak istediği vakit, söz konusu metanet ve cesaret hasletlerine başvururlar.” (İbn Haldun , 2016: 323) Mukaddime,

Bedevilerin bu vasıfları ve karakterleri de İbn Haldun'un bahsettiği hadariliğe yani yerleşik hayata geçince değişmiştir. İbn Haldun'a göre toplulukların durumlarında görülen farklılık, sadece onların ekonomik kaynaklarının farklı oluşlarından dolayıdır. İnsanın ve toplulukların sabit değişmez bir tabiatı yoktur karakterleri şartlara göre biçimlenmiştir.

"Bazı kavimler (ve toplumlar) ziraat ve bahçecilik yaparak çiftçilikle uğraşırlar. Diğer bazıları koyun, keçi, sığır, arı ve ipekböceği gibi hayvanlara ve canlılara bakma işini meslek edinmişlerdir. Maksat bunların yavrularını ve (yün, süt, et, bal gibi) ürünlerini elde etmektir. Çiftçilik ve hayvancılık işi ile uğraşan söz konusu toplumları, zaruret bedeviliğe, sevk etmektedir. Sonra belli bir geçim yolunu tutan söz konusu toplumların halleri genişleyip, ihtiyacın üstünde bir zenginlik ve refah kendilerine elverdiği zaman, bu durum onları bir yere oturup rahat etmeye sevk etmiştir. Artık zaruri olandan fazlası için yardımlaştılar, gıdaları ve yiyecekleri çoğalttılar, bu husustaki dikkat ve itinaları arttı. Hadari olmaları sebebiyle daha geniş evler yaptılar, şehir ve kasabalar inşa ettiler. Sonra refah ve rahat hali daha da artar. Bunun peşinden, incelikte son haddine ulaşan aşırı refahın adetleri ortaya çıkar. Gıdaların terbiye edilmesi, yemek yapılan kapların güzelleşmesi, pişirilen yemeklerin nefaseti, ipek ve atlas gibi pahalı kumaşlardan elbise edinilmesi, ev ve konakların yükseltilerek sağlam, süslü ve sanatkârane yapılması, sanat imkânlarının son haddine kadar kuvveden fiile çıkması gibi hususlara daha çok dikkat ve itina gösterilir. Bu duruma ulaşanlar köşkler ve konaklar yaparak, buralarda sular akıttılar. Binaları mümkün olduğu kadar yükselttiler, görkemli olmaları için aşırı derecede önem verdiler, elbise, yatak kap, kaçak ve ihtiyaç maddeleri gibi maişetleri için edinmiş oldukları şeylerin güzelliği konusunda değişik ve yeni yollara başvurdular. (Bunların yeni çeşitlerini ve daha iyilerini icat ettiler). İşte bunlar artık hadaridirler. Bunun mânası, yerleşik hayat süren şehirli ve kasabalı demektir." (Haldun,2016: 324)

İbn Haldun'un tanımladığı hadariliğe geçiş Arap yarımadasında petrolün bulunmasıyla gerçekleşen durumdur. Daha önce de belirttiğimiz gibi İbn Haldun'a göre toplumların durumları onların ekonomik kaynaklarının farklılaşmasıyla değişir. Petrol yeni bir ekonomik kaynak olarak yaşam şekillerini değiştirerek bedevi toplumun yerleşik hayata geçişini sağlayan en önemli etken olmuştur. İbn Haldun, kültürün ve medeniyetin gelişmesi için gerekli olan "ilimler, ancak büyük bir umranın ve yüksek bir hararetin bulunduğu yerde gelişir" (Haldun, 2016: 627) diyerek "medeniyetin, bedevîlerle değil, hadarîlerle iç içe" olduğunu belirtir. Gerçekten de Arap yarımadasında medeniyetin gelişmesi ancak yerleşik hayata geçildikten sonra gözlenecektir.

5. Petrol ve Ekonomik Kalkınma

Arap Yarımadasının hemen her yerinde 1930'lara kadar devam eden bu siyasî ve ekonomik düzen, petrolün ilk kez 1932 de Bahrain'de bulunmasıyla farklılaşmış ve bölgenin kaderi böylece değişmiştir. 1940'lı yıllar inci avcılığı sektörünün de sonuydu, Japon yapay incileri piyasaya hakim olmuştu, ikinci dünya savaşı yıllarında Londra, Paris gibi lüks tüketim merkezlerinden talep de gelmeyince sektör tamamen tükenmiştir (Davidson, 2008: 24). Dubai 20. yüzyılın başında da önemli bir limandı, özellikle 1904 de Şeyh Maktoum bin Hashar vergi ve kontrolleri kaldırınca bölge Hintli

ve İranlı tüccarlar için bir çekim merkezi haline gelmişti (Gabriel, 1987: 71). Bu tarihten sonra ticaret de gelişmeye başlayacaktır.

Birleşik Emirlikler 'de petrol ve gaz rezervlerinin para kaynağına dönüşmesi zaman aldı, 1960'larda büyük dönüşüm başladı. Fateh'deki petrol yataklarının 1966'da bulunmasının ardından 1969'da ilk petrol ihracatı 180 bin varille yapılmıştır. 1970 yılının sonunda \$11,556,000 yıllık gelir 1975'in sonunda \$600,000,000'ı bulmuştur (Al-Otaiba, 1977: 67). Abu Dhabi'deki petrol rezervleri bütçenin %80'ni sağlamaktaydı, İngiliz şirketleri petrol çıkarılması ve satılmasında önceliklere sahiptiler ve buna karşılık bölge onların koruması altındaydı Emirliklerin uluslararası politikalarda tam bağımsızlığını kazanması 1971'de gerçekleşti ve 1980'lerde petrol şirketleri millileştirildi.

Bağımsızlığın ardından özellikle 1973'de petrol fiyatlarının yükselmesiyle hızlı gelişim başlamıştır. 25 yıl içerisinde Birleşik Emirlikler yaşam standartlarının en yüksek olduğu ülkelerden birine dönüşmüştür. Bugün nüfusun beşte biri milyoner olan Emirliklerde eğitim ve sağlık hizmetleri ücretsizdir. Kişi başı milli gelirin \$ 44, 952 (World Bank Report 2013) olduğu Birleşik Emirlikler 2012 yılı itibariyle dünyadaki en zengin ülkelerden biridir.

Dubai'nin sıra dışı başarısının nedenleri ve hatta onlara öncülük etmesinin farklı nedenleri vardır. Kısa sürede yaşanan bu büyük ekonomik kalkınma sadece doğal kaynaklarla yani petrol ve gaz rezervlerinin sağladığı kapital girişiyle olsaydı aynı gelişimi diğer, hatta daha zengin, Körfez ülkelerinde de gözlemlememiz gerekirdi, dolayısıyla bu olağanüstü dönüşümü sağlayan başka faktörler olmalıydı. Aslında bu başarının arkasındaki en önemli etkenin Dubai Şeyhi Mohammed bin Rashid Al Maktoum'un geniş ve modern vizyonu olduğu yerli ve yabancı uzmanlar ve halkın kendisi tarafından onaylanan bir gerçektir. Al Maktoum kendisini şirketinin maksimum karlılığını düşünen bir CEO ya benzetmekte, emirliğinin ekonomik gelişmesini ve global dünyanın bir parçası olmasını hedefleyen bir vizyonla kararlar almaktadır (Al Maktoum. 2013;10-15).

Dubai'nin ekonomik anlamda çeşitlilik üzerindeki açılımının ilk halkası finans alanında olmuştur. 1960'larda öncelikle Dubai ulusal bankası, ardından pek çok uluslararası bankaların şubeleri açılmıştır (Hamza, 1968). Pek çok alt yapı projesi 1958-66 yılları arası yapılmış, köprüler, telgraf, oteller, yollar ulaşım ağı market ve pazarlar bu dönemde inşa edilmiştir, tüm bu projelerde İngiliz uzmanlar mühendisler bölgeye gelerek öncülük ve danışmanlık yapmışlardır. Yine 1960'larda otel sektöründe de

büyük atılım yaşanmıştır, birinci sınıf lüks oteller inşa edilmiştir (Wilson,2006: 186. Gabriel, 1987: 143, Hamza, 1968).

Dubai Uluslar arası Finans Merkezi 2004'de açılmış, Orta Doğu'daki yatırım fırsatlarıyla Batı kapitalini buluşturan bir merkeze dönüşmüştür (Bhatti, 2006). Dubai finans Merkezinde 100'ün üstünde uluslararası finans firması bulunmakta Hong Kong ve Singapur'la rekabet etmektedir. Dubai ayrıca bir ticaret limanı olarak ekonomik ayrışmada tarihi bir adım atmıştır. Jebel Ali serbest bölgesi 1985'den beri Körfezde ana ticaret grubu olarak bulunmaktadır. Sheikh Zayed, 6400 firmanın ev sahipliğini yapmaktadır ki bunlardan 120 tanesi 500 Fortune Global şirketlerindedir. Dubai ticarete uygun bir çevre yaratabilmek için ihracat ve ithalat kurallarını serbest bırakmış işçilerin kolayca bulunabilmesi için uygun koşulları sağlamıştır (Pacione, 2005: 255–265). Üçüncü önemli çaba emlak alanındadır iki ana unsur özel yatırım ve devlet destekli projeler yaşam için endüstri için ve ticaret için gereken emlak ve inşaat yatırımları içerir (Pacione, 2005: 255–265). Global ekonomik kriz olduğunda 2009'da fiyatlar varil başına 40 dolara kadar düşünce \$682 milyarlık yani emlak projesinin %80'i iptal edilmiştir (Al-Shehabi, 25 July 2013). Bu gelişme projeleri yavaşlatsa da ekonominin çeşitlenmesi gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur. Ekonomide çeşitlilik politikalarına rağmen Abu Dhabi ve Dubai halen \$600 milyarın üzerinde varlığıyla uluslararası kapital pazarında önemli rol oynamaktadır (Fotak, 2008).

Karbon rezervlerinin bir yüzyıl sonrasında ekonomik ve siyasi istikrarı korumak için yeterli olmayacağına ihtimalinin farkında olarak Dubai uzun dönemde turizm, eğlence, finans ve ticaret sektöründe büyümeye ağırlık vermiştir.

Tablo 1. Gayri Safi Milli Hasıla – (US\$)

Country	2008	2009	2010	2011	2012
UAE	45,431	44,873	43,234	43,952	44,440

Kaynak: Dünya Bankası Raporu 2013

BAE günlük 2.5 milyon varille petrol üretimiyle dünyadaki dördüncü petrol üreticisi olarak kabul edilir. Ülkenin ekonomisi esasen petrol üretimine bağlıdır fakat BAE liderleri petrole olan bu bağımlılığı azaltmak için ekonomik farklılaştırma politikalarını kabul etmişlerdir (Ahmed, 2015).

1970 ve 80'ler boyunca ekonomiyi çeşitlendirme politikasının diğer bir sonucu olarak plastik, alüminyum, seramik ve petro kimya ürünleri, ayrıca alt yapı ve servis hizmetleri de enerjiden gelen kaynaklar sayesinde oluşturulmuştur. (Fasano, 2003) Çeşitlendirme

politikasına bir diğer örnek de servis sektörü 1980'lerden bu yana yaratılan serbest bölgelerdir. (Porter, 2003) 1980'ler den sonra 1990'lara değin farklı sektörler inşaat üretim sektörlerinde artış yaşanmaya başlanmış ve petrole bağımlılık azalmıştır. Petrol dışı sektörün gayri safi milli hasıladaki yeri 1980'de 36.7% dan 1991 de 57% ye yükselmiştir. (UAE Economic, Report, 1992).

Güçlü bir fiziki altyapı, ekonomik coğrafyayı da değiştirmiştir. Dubai gelirinin yüzde 3'ünü petrolden elde ederken, gerisini vizyoner projeler ve yabancı sermayeyi kullanarak sağlamaktadır. Bugünkü Dubai'yi turizm, havacılık, ticaret ve finans yatırımlarıyla yılda 12 milyona yakın turisti ağırlamaktadır. 2020'de 20 milyon turiste göre hazırlanılmaktadır. Yüzlerce beş yıldızlı ve daha yukarisına sahip çok lüks otellerinde, toplam 80 bin oda var. Beş yıl sonra oda sayısının 150 bin olması planlanmaktadır. Ayrıca Dubai Dünyanın 7. en iyi tatil-alışveriş lokasyonu kabul edilmektedir. Dubai'nin iki havaalanında geçen yıl 70 milyon yolcu hizmet almıştır. 185 havayolu şirketi haftada 7000 uçuş yapmaktadır. Bir de dünyanın en büyük serbest limanına sahip olan Jebel Aliye geçen yıl 16 milyon konteyner gelmiş (UAE Economic, Report, 1992). Özellikle Arap Baharı'nın ardından Dubai zengin Körfez Orta Doğunun en güvenli tatil merkezi haline gelmiştir.

Dubai yönetiminin kadınların eğitim ve iş yaşamına katılımları konusunda da büyük teşvik ve atılımları olduğu görülmektedir. Üniversite mezunlarının %70'i bayandır devlet sektöründe çalışanların yüzde 65'inden fazlası kadınlardır, %30 civarı üst düzey yönetici pozisyonu kadınlara verilmiştir. Dubai Şeyhinin kendi çalışanlarının %85'i Emirati kadınlardır, Şeyh Mohammed yönetici ve lider pozisyonların kadınlara verilmesi gerektiğini söylemektedir. (UAE Economic, Report, 1992). Dubai'de önemli pozisyonları elinde tutan pek çok kadın bölgedeki değişimde rol model olmaktadırlar Shaikha Lubna Bint Khalid Bin Sultan Al Qasimi, Dışişleri bakanı Reem Ibrahim Al Hashemi, Uluslararası İlişkiler Bakanı Dr Amina Al Rustamani, Group TECOM Grubu CEO su Nayla Al Khaja, ilk kadın savaş pilotu Mariam Al Mansouri, bu isimlerden yalnızca birkaçıdır.

Dubai Finans Merkezinde, özel bir mahkeme bulunmaktadır. Buradaki ticari davalar, çek ve senet sorunları, şahsi ve kurum şikayetleri bu mahkemede süratle sonuçlandırılmaktadır. Ticaret ve iş hayatı odaklı bu mahkemede, İngiliz hukuku geçerlidir. Yargıcın 4'ü Emirlikten, diğerleri de çeşitli ülkelerden olan bu mahkeme yabancı yatırımların güvenliğini de sağlamış olmaktadır (Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Raporu, 2012).

Dubai'nin başarısı pek çok şüphe ve soruyu da beraberinde getirmektedir; kendi kendini yaratan bu Emirliğin başarısının ardında yatan bir çok sebep vardır ve bunlardan biri de yabancı çalışanlardır. Dubai zengin doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen düşük nüfusu nedeniyle insan kaynağı konusunda problem yaşamakta ve çalışacak iş gücünü ithal etmektedir. Sosyo-politik yapısı bedevi kültürüne dayanan ve şeriatla yönetilen bu Müslüman emirlikte, farklı din ve kültürden gelen insanların huzur ve ahenk içinde bir arada yaşayabilmesinin ana nedeni Dubai'nin iş gücüne duyduğu ihtiyaçtır. Burada İbn Haldun'un bahsettiği asabiyet kavramı ekonomik bir kader ve çıkar birliğine dönüşmektedir ve hatta emirliği birlikte kalkındırmasıdır. Ortak ekonomik çıkarlar, iş gücüne duyulan ihtiyaç, yabancı işçi ve çalışanların Dubai'nin imkânlarını tercih etmesi karşılıklı bir uzlaşma sağlamaktadır. Yabancı yatırımcı ve uzmanların bölgeye gelmesi için Dubai'de uluslararası okullar açılmış, kültürel hoşgörü ortamı sağlanmış, liberal ve rahat bir atmosfer yaratılmıştır. Aslında yabancı iş gücü ihtiyacının tek nedeni nüfusun düşük ya da eğitimsiz olması değildir. İlginçtir ancak çalışma motivasyonunun ve disiplin eksikliği gerçekten de Körfez ülkelerinde gözlenen bir durum olduğunu belirtmek gerekir. Bunun temel sebebinin rantçı devlet yapısı olduğu iddia edilmektedir rantçı devlet gelirlerini halka uygulanan vergilerden değil, ülkenin mevcut doğal kaynaklarını satarak kazanan devletlerdir. Bu kaynaklardan elde ettiği gelirle halka ekonomik destek verildiğinden bu ülkelerde vatandaşlar çalışmadan da yaşamlarını sürdürebilmektedirler. Ancak çalışma konusunda ki motivasyon eksikliğini rantçı devlet özelliğinin yanı sıra İbn Haldun'un iklim etkisi teorisinin de etkili olduğunu düşünmek gerekir. Toplumları iklimlerine göre üçe ayıran İbn Haldun'a göre sıcak çöl iklimi toplumundaki insanlar iklimden dolayı rehavete kapılıp çalışmayı sevmeyenler demektir (Haldun, 2106: 266). Sıcak iklimin çalışma hayatını yavaşlattığı bölgede kolayca gözlenebilen bir gerçektir.

Birleşik Emirliklerin yedi ayrı emirlikten oluştuğunu daha önce belirtmiştik ve bu emirliklerden her biri idari yönetimde bağımsızdır ve kendi kararlarını alabilmektedir bu yüzden yönetimde katı bir merkezîyetçilikten bahsedilemez ancak en önemli servis hizmetleri federal hükümet tarafından tüm emirliklere sağlanmaya devam edilir. Dubai bu anlamda büyük fikirleri ve hayalleri olanlar için fırsatlar sunmaktadır. Şeyh Mohammed Dubai'nin Orta Doğu ülkelerinde az rastlanır bu huzurlu ve hoşgörülü ortamın nasıl oluştuğunu Düşüncenin ışıkları adlı kitaplarında anlatmış ve halkına esin kaynağı olmak istemiştir. Şeyh Mohammed başarıya olan inancını ve pozitif düşünmenin önemini sık sık vurgulamaktadır. Kitabında Şeyh Mohammed yönetimin temel amacının mutluluğu sağlamak olduğunu belirtmekte, ataları Şeyh Khalifa bin Zayed Al Nahyan'ın açtığı yoldan devam edileceğini söylemektedir. Şeyh Mohammed geleneklerinde yönetimin toplumun aktif bir parçası olduğunun, izole olmadığının ya

da asla toplumdaki ayrılmadığının altını çizmektedir (Al Mactoum, 2013: 15). Şeyh Mohammed hükümetin bir otorite olduğunu, fakat halka hizmet eden onların üstünde olmadığını ifade etmektedir, bu anlayışın diğer Orta doğu ülkelerinde benimsenen ve yıllardır gözlenen yönetim anlayışından oldukça farklı olduğu açıktır. Bu iddialar sadece fikir düzeyinde kalmamaktadır, bunun kanıtlarından biri de Birleşik Arap Emirliklerinde 2016 yılı itibarıyla Mutluluk ve Hoşgörü Bakanlığı kurulmasıdır. Hükümetin asli görevinin vatandaşın mutluluğunu sağlamak olduğunu bildirilerek bakanlığa bir kadın, Ohud el Rumi atanmıştır. Birleşmiş milletler Dünya Mutluluk Raporunun en son sonuçlarına göre Birleşik Arap Emirlikleri dünyanın en mutlu 20 ülkesinden biridir ve Şeyh Mohammed mutluluk ve hoşgörünün ülkede bir yaşam tarzı olduğunu vurgulayarak bu sıralamayı yükseltmeyi amaçlamaktadır.

Yönetimin bir diğer iddiası 24/7 açık bir sistem ve ileri teknoloji ile geleceğin yönetimini oluşturmak, bu yüzden de yaratıcı fikirler ve yeni buluşlar teşvik ediliyor. Dubai dünyadaki bir kaç akıllı şehirden biri kabul ediliyor, bu hedefi yakalamak için iletişim, bütünleşme ve ulaşım gibi gerçek bir global şehrin gerçekleşmesi için gereken elementler üzerinde yoğun bir şekilde çalışılmaktadır.

Akıllı şehir hedefini gerçekleştirmek için Dubai hükümet bilgilerinin 2015 yılında Dubai Bilgi hukuku yoluyla özel sektörle paylaşılmasına izin vermiştir. Yeni yasayı Şeyh Mohammed bizzat kendi twitter hesabından açıklamış ve bu yasanın yeni iş birliği, buluşlar ve iş açma fırsatları yaratacağını belirtmiştir. Dubai akıllı şehir projesi sekiz anahtar temelden oluşuyor telekomünikasyon turizm kamu hizmeti eğitim binalar, halk güvenliği, ulaşım ve sağlık hizmetleri, tüm bunların teknolojik alt yapı üzerine inşa edilmesi, telekom bağlantısı tüm akıllı şehir yapılarının tam merkezinde yer almaktadır. Akıllı bir şehirde tüm bölümlerin kesintisiz bilgi paylaşımı ve karar vermesi gerekir buna ilaveten e hükümet etkili kamu hizmeti yönetimi güvenlik koruma ve ekonomik istikrar diğer önemli faktörlerdir (Sandhya D'Mello, 2016: 24).

Birleşik Emirlikler'de hükümetin diğer önemsendiği nokta yetişmiş insan gücünün yaratılması dolayısıyla eğitimidir. Gelişimdeki önceliklerinin ne olduğu sorusuna insan gücü yetiştirme eğitim ve Emiratisation yani Emirliklerin vatandaşlarının işe alınması politikası olarak cevap vermiştir (Sandhya D'Mello, 2016: 24). Ancak bu öncelik dışarıdan gelen is gücünde bir azalma olacağını göstermemektedir zira sürekli artan yatırımlar ve projeler bölgede devamlı bir is gücü ihtiyacını da beraberinde getirecektir. Dubai hem iletişim, teknoloji, eğitim, turizm ve finans alanında eğitilmiş, hem de inşaat ve hizmet sektöründe çalışacak vasıfsız is gücüne ihtiyaç duymaya devam edecektir.

6. İbn Haldun'un Medeniyet ve Toplulukların Yükseliş Üzerine Düşünceleri ve Dubai Örneği

Daha önce de belirtildiği üzere İbn Haldun insanı belirli bir tabiata sahip olmaktan ziyade tarih-oluşa sahip bir varlık olarak tanımlar. Bu tarih-oluş yine İbn Haldun'a göre doğrusal bir çizgi üzerinde ilerlemez. Şöyle ki insan olma durumu bir vetiredir. Eğer insan olma durumunu olumlu bir istikamet üzerinde tanımlarsak, bu oluştan gerilemeler de mevcuttur. Yani insan sürekli bir oluş içindedir. Bu teoriyi Dubai örneğinde net bir şekilde gözlemleyebiliriz, bedevi bir topluluğun ilkel ve zor yaşam şartları karşısında oluşturduğu vasıfları ve karakter yapısı şartların değişmesiyle dönüşmüştür. Dubai örneğinde de bu değişim net olarak hissedilir, yerleşik hayata geçen ve ekonomik anlamda yaşam standartları çok yüksek olan Emirlikte yaşam konforlu ve kolaydır, yerel halk ya da yabancı çalışanlar hemen hemen aynı kültürü ve vasıfları taşımaktadır. Seyahat etmek, restoran ve kafelerde dünya mutfağını tatmak, alışveriş merkezlerinde zaman geçirmek yerli ve yabancı Dubaililerin en popüler aktiviteleridir. Bedeviler için çok önemli olan develerin yerini son model arabalar almıştır. Burj Khalifa, Yelken otel gibi önemli mimari yapılar, modern yollar, hava alanları, dünyanın en hızlı metrosu şehirleşmenin en önemli simgeleri olarak geçmişteki göçebe çadır hayatının gereklerini tamamen ortadan kaldırmıştır. Eğitim imkânları kadın ve erkekler için ulaşılabilir şekilde yaygınlaştırılmıştır. Dünya çapında kabul gören üniversiteler ve diğer okullar İngilizce eğitim vermektedir.

Bu şartlar altında bedevilerin sert ve savaşçı hatta biraz vahşi ve ilkel tabiatları tamamen değişmiştir. Dubai'de halkı global dünyaya entegre olmuş, liberal marketin üretici ve tüketicisi konumunda olarak markette yerini ve payını almış, uluslararası sosyal ve kültürel normlara uyan bireyler olarak artık bedevi vasıflarını taşımamaktadır, kıyafetleri dışında herhangi bir dünya vatandaşından farkları pek yoktur. Bu değişim İbn Haldun'un şu satırlarını hatırlatır:

"...bedeviler için şehirli olmanın bir gaye olduğunu görmekteyiz. Bedevi bu gayeye doğru koşar, bu husustaki arzusuna ulaşmaya çabalar. Refah (ve konforla) ilgili hallerin ve adetlerin vücuda gelmesine vesile olan bolluk durumu elverdi mi, o zaman rahata ve refaha yönelir, kendini getirip, şehir şartlarına teslim eder."
(Haldun, 2016: 324)

Arap yarım adasında petrol ve gaz geliri elde edilmesiyle bu çaba gerçeğe dönüşmüştür, artık gerçekten bedevi hayati yasayan bir vatandaş kalmamıştır, ancak geçmiş kültürlerine özlem duyduklarında tatil ya da eğlence amacıyla sık sık çöle gidip

kamp kurmakta ve aile ve arkadaşlarıyla bir araya gelmekte. Ancak bu durum artık bir yaşam biçimi değil sosyalleşme ve eğlenme yöntemine dönüşmüştür. Şehir hayatının konforu ve yapısı bedevi kültürünü ve bireylerin değerlerini de değiştirmiştir. İbn Haldun bu değişimi şu şekilde anlatır:

“Hadariler, huzur ve rahatlık döşeyine sere serpile uzanmışlar, nimet ve refah denizine dalmışlar, mallarını ve canlarını savunma işini, kendilerini sevk ve idare eden valilerine ve hükümdara, koruma görevini üstlenen hamilere ve bekçilere havale etmişler, kendilerini kuşatan surların ve koruyan müstahkem mevkiilerin arkasında (gaflet uykusuna) yatıp uyumuşlardır. Bu sebeple onları heyecanlandıran bir gürültü olmadığı gibi, avları da ürkütülmez (maışetlerini, emniyet içinde temin ederler). Gaflet içinde kendilerini emniyette hissederler. Onun için silahlarını bırakmışlardır. Onlardaki bu hal nesilden nesle sürüp gitmiş, bakım ve kayırlmaları aile reisine ait olan kadınlar ve çocuklar seviyesine düşmüşlerdir. Nihayet bu durum, tabiatlarında mevcut bir huy ve karakter haline gelmiştir.” (Haldun, 2016: 730)

Bu konuda haklılardır da, İbn Haldun bedevi hayattan hadariliğe geçen toplulukların şehrin verdiği rahatlıkla yumuşadıklarını ve sahip oldukları asabiyetin kaybolduğunu iddia eder. Gerçekte Dubai’de son yıllarda kimlik ve kültürün kaybolması sorunu yaşanmakta ve bir sosyal sorun olarak dile getirilmektedir.

İbn Haldun’un benzetmesine göre Umran ağacının kökü: badiye (henüz şehirleşmemiş göçebe ruhu); gövdesi: mülk ve hadara (şehirleşme); dallar: ekonomi-politika; yapraklar ve meyveler: Ulum; özsuğu: "asabiyet"dir. (Haldun, 2016: 119). Buradaki asabiyet kavramı da sıkça tartışılmıştır.

Asabiyetin anlaşılması noktasında son derece önemli olan bedavet, hadaret, ve insan tabiatı gibi konular Dubai örneğinde yeri geldiğinde tartışıldı. İbn Haldun’un asabiyet kavramı üzerinde tam olarak uzlaşmış bir tanımından söz etmek zordur. İbn Haldun’a göre iki türlü asabiyet vardır: 1)Nesep, şecere (soy) asabiyeti 2)Sebep, (mükteseb) ti. Birincisinde aynı soydan gelmek ve kandaş olmak kaçınılmaz bir şart olduğu halde, sebep asabiyetsinde böyle bir şart aranmaz. İbn Haldun’a göre nesep asabiyeti ilkel toplumlarda ve bedevilerde yaygın iken, sebep asabiyetsi daha çok hadarî-medenî toplumlarda yaygındır. Sebep asabiyetin tam olarak ne olduğu konusunda pek çok teori vardır. Psikologlar asabiyeti kolektif şuur, kitle psikolojisi, kolektif ruh gibi kavramlarla ifade ederler. Sosyologlar ise ortak ruh, dayanışma duygusu, sosyal bağlılık, dayanışma, yakın kan bağı gibi kavramlar kullanmaktadırlar. Asabiyetin en büyük

özelliği kabile veya topluluğu oluşturan bireyler arasında kuvvetli bir birlik, sağlam bir dayanışma, sürekli bir yardımlaşma ve doğadan gelen bir koruma duygusu, bilinci ve inancıdır. Asabiyet davranış biçimidir. Bu davranış biçimi kolektif olmaktadır. Ortaklaşa yaşayış ve örgütlenme belirli bir ortak düşünceyi doğurmakta, bu düşünce yine ortaklaşa yaşayış ve örgütlenmeyi pekiştirmektedir. Demek ki asabiyet, kolektif his ve bilinçten doğan ortak hareket etme anlayışdır.

İbn Haldun'a göre grup üyelerinin sayısı arttıkça aradaki kan bağı mümkün olan bir gerçeklikten çıkar. Hakiki kan bağı, asabiyetnin en basit ve tabii kaynağı olmakla birlikte, İbn Haldun asabiyeti kan bağı ile sınırlandırmaz (Kayapınar, 2006: 83-114). Burada dikkat çeken ifade kaynaşmadır. İbn Haldun'un asabiyet tanımı genetik değil, fonksiyoneldir. Bu açıdan, Franz Rosenthal'in de ifade ettiği gibi, İbn Haldun'un asabiyete yüklediği anlam, asabiyetin geleneksel kullanımından çok farklıdır. İbn Haldun ise esas itibarıyla kabile-üstü yapıları göz önüne almakta ve Araplara has bir sosyo politik örgütlenmeden öte, evrensel geçerliliği olan bir siyasi dönüşüm teorisi geliştirmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla İbn Haldun asabiyet teriminin kapsamını genişletmiş, kaynaşmayı esas alırken, kan bağını ya da kaynaşmayı doğuran diğer ilişki biçimlerinin geçici olduğunu iddia etmiştir (Kayapınar, 2006: 83-114).

Kısacası İbn Haldun asabiyeti, bu kaynaşmayı sağlayan toplumun temel bağı ve tarihin itici gücü olarak tanımlamıştır. İbn Haldun temel bağı ve itici gücün tam olarak ne olduğunu açıklamasa da, bunun kimi zaman bir din kimi zaman bir ideoloji ya da inanç olduğu söylenebilir. İbn Haldun din ile asabiyet arasında ya tamamlayıcı bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Ayrıca dinin işlevini, ideolojilerin de görebileceği düşünülebilir. Nitekim Hellmut Ritter'in de vurguladığı gibi, İbn Haldun için temel ideoloji dindi. Aynen Goodman gibi, Ritter de asabiyete sahip toplulukların ancak bir ideolojinin rehberliği sayesinde anlamlı bir amaca yönelik olarak eylemde bulunacaklarını iddia eder (Ritter, 1948: 31).

7. Sonuç

Dubai örneğinde inceleyecek olursak buradaki asabiyet ile anlatılmak istenen ilerleme ve kalkınma idealizmine benzemektedir. Dubai de farklı kökenden gelen insanların arasında gözlenen kaynaşma sebep esasına dayanmaktadır. Görünen o ki günümüzde sebep asabiyeti ortak bir din ya da ideoloji olmaktan çok global market ekonomisi ve onun kurallarıdır. Dubai'de onlarca farklı millettenden dinden ve kültürden insani bir araya getirip ortak bir amaç için huzur ve anlayış ve hatta dayanışma içinde yaşamalarının nedeni paylaşılan ekonomik çıkarlardır. Kolektif bir çabayla otuz yıl gibi kısa bir surede

çölden bir medeniyet yükselmiş, ekonomik anlamda başlayan bu kalkınma sosyal, kültürel dönüşümü de beraberinde getirerek büyük bir başarıya imza atmıştır. Global ekonomiye entegre olmak ve bu ekonomiden yüksek pay alabilmek amacıyla Dubai'de bir araya gelen yerli ve yabancı, nüfus ekonomik ve sosyal anlamda kalkınmak için kaynaşmış durumdadır bu durumda Nesep, şecere (soy) asabiyeti yerini sebep asabiyetine bırakmıştır. Ekonomik çıkarların merkeze alındığı bir kolektif ruh, ortak kader birliği, Dubai mucizesini yaratan güçlü ve kuşatıcı asabiyettir. Bundan yola çıkarak karlılık, kapital birikimi, yatırım ve kalkınma, global market kavramlarının yeni dünya düzeninde din ve ideoljilerin yerini alan asabiyetin temel dinamikleri oldukları söylenebilir.

İbn Haldun'un vurguladığı gibi dönemlerin değişmesiyle birlikte toplumların tabiatının da değiştiğini Dubai örneğinde net bir şekilde görebiliriz. Küreselleşmenin etkisinden hiçbir kültür, din ya da topluluk kaçamamış, değişim en katı ve yerleşik değerleri olan bedevilerin de tabiatını, sosyal yapılarını ve devletlerinin siyasî dinamiklerini de derinden etki etmiştir.

Kaynaklar

- Al Maktoum, M. R. (2013). *Flashes of Thought: Inspired by a dialogue at the Government*. Dubai: Motivate Publishing
- Al-Otaiba, M.S. *Petroleum and the Economy of the United Arab Emirates*. London: Croom Helm.
- Al-Sayegh, F. (1998). Merchants' Role in a Changing Society: The Case of Dubai, 1900-90, Middle Eastern Studies Vo. 34, No. 1, 86-102.
- Bhatti, S. et al, (2006). "Dubai Final Services Cluster: Oasis or Mirage?" *Microeconomics of Competitiveness*
- Davidson, C. (2008). *Dubai: The Vulnerability of Success*. New York: Columbia University Press.
- D'Mello, S. (2016). Dubai <http://www.khaleejtimes.com/dubai---first-smart-city-in-the-regionpacific-paves-innovation-through-smart-initiatives>
- Fotak, V., et al. (2008). "The financial impact of sovereign wealth fund investments in listed companies." *Yayınlanmamış Makale*, University of Oklahoma and Università di Torino.
- Froilan, T., Malit, Jr. and Al Youha, A. Labor Migration in the United Arab Emirates: Challenges and Responses, *Migration Policy Institute*, September 18, 2013, Retrieved from <http://www.migrationpolicy.org/article/labor-migration-united-arab-emirates-challenges-and-responses>
- Gabriel, E.F. (1987), *The Dubai Handbook*. Ahrensburg: Institute for Applied Economic Geography.
- Gumplowicz, L. (1980). *Outlines of sociology*. New Jersey: Paine-Whitman Publishers.

- Herthum, Douglas. *Ibn Khaldun and the modern social sciences: A comparative theoretical inquiry into society, the state, and revolution*, 1-1-2012 Electronic Theses and Dissertations, Garrison University of Denver.
- Ibn Khaldun, Abu Zayd 'Abd al-Rahman. (2005), *The Muqaddimah: an Introduction to History*, translated and edited by Franz Rosenthal, Princeton: Princeton University Press.
- Kassar, K. (2007). ed. *1000 Numbers and Reasons Why Dubai*. 2nd Edition. Beirut: BISC Group.
- Kayapınar, A. (2006).İbn Haldûn'un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım İslâm Araştırmaları Dergisi, Sayı 15, 83-114
- Maktoum, M. (2013). *Flashes of Thought: Inspired by a Dialogue at the Government*, Motivate Publishing Limited, Dubai, UAE.
- Onley, J. (2007). *The Arabian Frontier of the British Raj: Merchants, Rulers, and the British*
- Oppenheimer, F. (1932). *Tendencies in Recent German Sociology*. Sociological Review, 24(3).in *the Nineteent Century Gulf*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Owen,R. (2008). "Cities of the Persian Gulf: Past, Present and Future." LECTURED delivered at the University o Nicosia, Nicosia, Cyprus. 14 October 2008
- Pacione, M. (2005). "City Profile: Dubai." *Cities* 22.3, 255-265
- Peck, M.(1986). *The United Arab Emirates: A Venture in Unity*. Boulder: Westview Press.
- Ritter, H. (1948). "Irrational Solidarity Groups: A Socio-Psychological Study in Connection with Ibn Khaldun" *Oriens I*.
- Sampler, J.& Eigner, S. (2008). *Sand to Silicon*, Motivate Publishing, Dubai, UAE.
- Scott, A. "Dubai 33-year growth rate was world's fastest," *the National*, August 30, 2014.
- Shehabi, O. (2013) . Yayınlanmamış Ders, 'The Rentier State and Neoliberalism: A Look at the GCC Economie in the 21st Century', Florida International University,
- Zain Elabdin, A. (2015). The role of diversification strategies in the economic development for oildepedended countries: - The case of UAE College of Business Administration, *International Journal of Business and Economic Development* Vol. 3 Number 1, www.ijbed.org A Journal of the Academy of Business and Retail Management (ABRM) 47 <http://birlesmismarkalar.org.tr/file/hedef-ulke-raporlari/BAE.pdf>